

NIMA UCHUN BOLALAR RASM CHIZADILAR VA CHIZISHNING BOLA RIVOJLANISHIGA TA'SIRI

Xudaykulova Dilbarxon Zokirovna

Namangan davlat universiteti, Maktabgacha ta'lim metodikasi kafedrasida o'qituvchisi

Xakimjonova Odinaxon Qosimjon qizi

Namangan davlat universiteti, Maktabgacha ta'lim yo'nalishi, 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarni nima uchun rasm chizishlari, rasm chizishning bola rivojlanishiga ta'sirlari haqidagi tushunchalar yoritilgan.

Kalit so'zlar: motor, intellekt, mantiqiy fikrlash, assotsiatsiya, fantaziya, nutq, ko'rish idroki

KIRISH

Maktabgacha ta'lim tashkilotini rivojlantirishda bolalar go'zal san'ati katta ahamiyatga ega. Ko'pchilik tadqiqotchilar haqli ravishda ta'kidlaganidek, rasm chizish inson hayotining haqiqiy va barqaror fenomenidir. Bolalar har qanday joyda, har qanday narsa bilan, istalgan vaqtda rasm chizishni hojrlashlari mumkin. Bolalar rasmlarini hamma joyda uchratish mumkin: ko'cha va devorlardagi asfaltdan tortib, uyda bo'yalgan devor qog'ozigacha. Bu rasmlarda tanish fenomenlar va ob'yektlar butunlay kutilmaganda tasvirlangani bilan ta'sirchandır. Ular o'zlarining hissiy ekspressivligi, ixtirosi, dinamikasi, yorqinligi, ya'ni uning ramziy tarkibini tashkil etuvchi hamma narsa bilan hayratda qolishadi. Tabiiyki, barcha bu rasmlar oilalarda va bolalar bog'chalarida saqlanadi, ular jurnallar va kitoblarda ham chop etiladi¹³.

Rasm chizish nafaqat bolalar ijodiyotining mashhur shakli, garchi u qimmatli bo'lsa ham. Bu so'zsiz o'zini namoyon qilish usuli, tushunish qiyin bo'lgan tajribalar haqida hikoya, badiiy vositalar yordamida o'z holatini bevosita uzatish. Maktabgacha yoshdagi bolalik davrida - tug'ilishdan olti yoki yetti yoshgacha - bola o'z his-tuyg'ularini shakllantirish va aniq ifodalash uchun yetarli darajada rivojlanmagan. Rasm chizish bolalarga o'z holatini, biror narsaga bo'lgan munosabatini tasvirlash, yoqimli voqeani qayta boshdan kechirish yoki salbiy his-tuyg'ulardan xalos bo'lish imkoniyatini beradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Nima uchun bolalar rasm chizishni boshlaydilar? Kichik yoshdagi bolalar qo'lida qalam tutishni, bo'yashni bilmay, qog'ozga yozib qo'yishga harakat qilishadi. Nima uchun bu yoshdagi bolalarda bunga ehtiyoj tug'iladi? Axir bir yoshli bola biror ma'noli narsani tasvirlay olish tugul, ularda rasm chizishdan avval xech qanday maqsad ham bo'lmaydi. Bolalar tasviriy faoliyatini bo'yicha ish olib borgan ko'plab tadqiqotchilar ushbu savol doirasida, bolalar rasm chizishlarining sabablarini turli tomonlarini ilgari surishgan.

Qadim zamonlardan beri chizish o'quv maqsadlarida ishlatilgan, ammo bu hodisaga qiziqish XIX asrning oxirida paydo bo'lgan. Chet el olimlari K. Lamprecht asarlarida J. Luk, Z. Levinshteina, Zh. Ruma, C. Ricci, C. Byulleten bolalar rasm chizishining o'ziga xos

¹³ Марина Озерова. О ДЕТСКОМ РИСОВАНИИ. Второе издание, дополненное. Москва. Издательство Студии Артемия Лебедева -2013

jihlatlarini birinchilardan bo'lib talqin qildi.¹⁴ Shuningdek, rasm chizishni o'rganishning asosiy yo'nalishlari - badiiy, psixologik va pedagogik yo'nalishlariga poydevor qo'ydi. Bu sohadagi mahalliy tadqiqotchilar psixiatrlar N.A.Rybnikov, V.M. Bekhterev, san'at tarixchilari A.V. Bakushinskiy, F.V. Shmit, rassomlar V.A. Favorskiy, V.V. Kandinskiy bolalar ijodida bolaga zarur ehtiyojni ko'rdilar. San'atning psixogenetik tabiati bilan bolalar tasviriy faoliyati o'rtasidagi umumiy bog'lanishlarni qidirish zarurati dolzarbligicha qoldi. Bolalar tasviriy san'atining mohiyati Sakulina, L.S. Vygotskiy, E.A. Flerina, G.V. Labunskaya, V.S. Muxina kabi ko'plab olimlarning asarlarida ham batafsil ko'rib chiqilgan..

Agar bolalar rasm chizish xususiyatlariga e'tibor qaratadigan bo'lsak, shuni ta'kidlashimiz mumkinki, bola rasm chizish paytida ob'yektning tasvirini haqiqatda ko'rinadigan darajada yetkazishga harakat qilmaydi, balki asosiy g'oyani, ob'yektning ichki modelini bildiradi.

W. Stern nuqtai nazaridan qaraganda, bolaning chizmasi umuman ma'lum idrok etilgan ob'yektning aksi emas, aniqrog'i, uning o'zi bu haqda nimalarni bilishi, qanday g'oyaga ega ekanligi. Leypsig maktabi psixologlari bolalar san'atining faqat ifodali ekanligiga ishonishadi – bolaning chizmasi o'zi ko'rgan narsa emas, balki uning his-tuyg'ularidan darak beradi. Shuning uchun chizma subyektiv bo'lib, sirtqi tomonidan tushunilmasligi mumkin.

L.S.Vygotskiy fikricha, tasviriy faoliyatni psixologik nuqtai nazardan maxsus bolalar nutqi- yozma nutqning dastlabki bosqichi sifatida deb hisoblash kerak deydi.

Shuningdek, bolalar rasm chizishining rivojlanishi bolalarning faolligini – ularning motor mahoratini va motor tajribasini to'plash bilan belgilanadi. N.P. Sakulina, E.A.Flerina kabi olimlar bolalar chizmachiligida motor faolligining rolini o'rgangan.

“Motor” nazariyasi tarafdorlari yosh bolalar uchun rasm chizish doimiy harakatga intilish ifodasidir, deb hisoblashadi. Chizish orqali bola ortiqcha energiyadan xalos bo'ladi. “Intellektualistik” nazariya chizma uning tasviri emas, balki mavzu haqidagi bilimlarning aksidir, deb hisoblaydi. “Murakkab tajribalar” nazariyasida chizish hissiyotlarni ifodalash vositasidir. Bola ob'yektlarni emas, balki uning hissiy holatini tasvirlaydi. “Imitativ” nazariya bolalarning kattalar harakatlarini takrorlash istagi tufayli tabiiy ehtiyojlarsiz chizishlarini nazarda tutadi.

Ushbu asoslarning har biri mantiqiydir. Ammo agar biz o'zimizni faqat “motor” nazariyasi bilan cheklab qo'ysak, unda nima uchun bolada energiya chiqarish uchun yetarli yugurish yoki sakrash yo'qligi aniq emas. Agar rasm chizishni taqlid deb hisoblasak, bolalar nima uchun devorlarga chizishlarini tushuntirish qiyin. Ehtimol, chizishdagi birinchi urinishlar murakkab harakatlardir. Bola bir vaqtning o'zida hamma narsani qiladi: vosita ko'nikmalarini rivojlantiradi, kattalarga taqlid qiladi va o'zini ifoda etish usullarini sinab ko'radi. U o'zini alohida shaxs sifatida tushunadi (bu odatda “hayotning birinchi yilidagi inqiroz” deb ataladigan davrda sodir bo'ladi) va dunyoda ko'rinadigan iz qoldirish

¹⁴ Васильева К.В., Гусев Д.А. ИЗОБРАЗИТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК СРЕДСТВО СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО САМОВЫРАЖЕНИЯ ДОШКОЛЬНИКОВ // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2014. – № 11-5. – С. 788-791; URL: <https://applied-research.ru/ru/article/view?id=6229>

zarurligini his qiladi. Rasm chizish unga o'z harakatlarining natijalarini ko'rish imkoniyatini beradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI.

Maqolada rasm chizishning maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga – intellektiga, fantaziya va tasavvuri, nutqining rivojlanishi, ijtimoiy-psixologik rivojlanishiga jiddiy ta'sir ko'rsatishi tadqiq qilinadi. Tasviriy faoliyat¹⁵ maktabgacha ta'lim tashkilotidagi barcha ta'lim faoliyatining bir qismi bo'lib, uning barcha yo'nalishlari bilan o'zaro bog'liqdir: atrofdagi ob'yektiv dunyo bilan tanishish, ijtimoiy hodisalar, tabiat uning barcha xilma-xilligida; san'atning turli turlari bilan – klassik, zamonaviy, shuningdek, xalq ta'limi, shu jumladan, adabiyot, shuningdek, turli bolalar faoliyati bilan ham.

TAHLILLAR VA NATIJALAR.

Chizishning bola rivojlanishiga ta'siri. *Intellekt.*

Maktabgacha yoshda bolaning fikrlashi majoziydir. U qanchalik ko'p yangi obrazlar yaratsa, uning intellektual qobiliyatlari va aqliy operatsiyalari shunchalik yaxshi rivojlanadi. Hozirgi vaqtda rivojlanish uchun eng kuchli rag'bat bu ijodkorlikdir, ammo, afsuski, ota-onalar ko'pincha o'yinlar va ijodiy faoliyatni ahamiyatsiz deb bilishadi va ularni ma'nosiz siqilish va xotirani rivojlantirish bilan almashtiradilar.

Hozirgi kunda mantiqiy fikrlashni erta shakllantirishga asoslangan turli usullar juda mashhur. Ta'limga bunday yondashuv aqliy rivojlanishning tabiiy jarayonida xamisha ham yuz beravermaydi. Tasvirlar bilan ishlash davrida fikrlash qanday rivojlanganligi uning keyingi, mantiqiy, bosqichga tayyorligini belgilaydi. Inson tafakkurining o'ziga xos xususiyati - ijodkorlik bolalik davrida, ijodiy faoliyatda rivojlanadi. Rasm chizish bolaga ko'plab tasvirlarni yaratishga, ularni o'z xohishiga ko'ra o'zgartirishga, ob'yektlar va ularning tasvirlari o'rtasida yangi assotsiativ aloqalarni izlashga imkon beradi. Assotsiativlarni izlash va tasvirlarni yaratish aql uchun ajoyib mashg'ulot bo'lib, erta intellektual rivojlanishning har qanday usullarini muvaffaqiyatli almashtiradi.

Fantaziya va tasavvur. Rasm chizish tasavvurni rivojlantiradi - tasviriy rasmlarni aqliy tasavvur qilish qobiliyati. Buning yordamida odam o'tmishdagi tajribalarini qayta ishlashi va olingan tasvirlar o'rtasida yangi aloqalar yaratishi mumkin. Bunday aloqalar miyada qanchalik ko'p shakllansa, tafakkur shunchalik yaxshi rivojlanadi. Kelajakdagi kattalar tasavvurga muhtoj - bu odamga qat'iy taxminlar qilish, ixtiro qilish va tubdan yangi narsalarni yaratish imkonini beradi. Chizishda u juda yaxshi rivojlanadi, chunki bola tasvirni chizishdan oldin uni batafsil o'ylab ko'rish kerak. Bolaning qog'ozga tushira oladigan narsa uning butun tasavvur dunyosini yetkaza olmaydi. Shuning uchun bolalar ko'pincha o'z rasmlarida chizilganidan ko'ra ko'proq narsani ko'rishadi - ular o'zlarining rasmlari haqida turli xil hikoyalar o'ylab, xayol suradilar. Ota-onalar bunday "xayollar" bilan bezovtalanmasligi kerak! Bu qobiliyat zerikarli bo'lmasdan avval qo'llab-quvvatlanishi kerak, bolaga xayoliy tasvir bilan qobiliyatsiz chizilgan rasm o'rtasidagi nomuvofiqliklarni

¹⁵ Тамара Комарова. Занятия по изобразительной деятельности в старшей группе детского сада. Конспекты занятий: МОЗАИКА-СИНТЕЗ; Москва; 2012 ISBN 978-5-86775-550-8

ko'rsatib beradi. Aksincha, o'yinga qo'shilish va tasvirning o'zgarishini "ko'rishga" harakat qilish yaxshiroqdir.

Nutqni rivojlantirish. Bola o'ziga xos narsalarni chizishni boshlashdan oldin, u allaqachon o'z chizgan rasmlari haqida "gapiradi" va ulardagi tanish tasvirlarni ko'radi. Chizish jarayonida bolalar ko'pincha o'zlari tasvirlagan narsaga izoh berishadi va chizilgan jonli rasimga aylanadi - qahramonlar namoyishni o'ynaydigan drama. Ota-onalar farzandining hikoyalarini diqqat bilan tinglashlari va yo'naltiruvchi savollar berishlari, qahramonlar, syujet va tafsilotlar bilan qiziqishlari kerak. Chizish paytida aytib turish ("endi men oq, keyin pushtini olaman, suv qo'shing") bolaga o'z harakatlaridan xabardor bo'lishga va ularni yaxshiroq muvofiqlashtirishga yordam beradi. O'z navbatida, nutq rasm chizishga ta'sir qiladi: bolalar ijodiyoti tadqiqotchilarining ta'kidlashicha, "jim" rasm chizish kamroq intensiv rivojlanadi, undagi tasvirlar batafsilroq va ko'pincha stereotip va shablonlidir. Kattalar bilan rasm chizish hissiy aloqani mustahkamlashga, muloqot qilish uchun sabab topishga va nutqni boyitishga yordam beradi.

Bolalar rasmining xususiyatlari. Chizish bolaning eng muhim aqliy funktsiyalari - idrok etish, harakatni muvofiqlashtirish, nutq va fikrlash bilan bog'liq. Bu funktsiyalarni rivojlantiradi va ularni bir-biri bilan bog'laydi, bolaga dunyo haqidagi g'oyalarni tartibga solishga yordam beradi. Rasm chizish boshqa har qanday faoliyatda to'plangan tajribadan foydalanadi. Rasmlarning mazmuni oilaning qadriyatlarini va bolalarning ijtimoiy va madaniy tajribalarini aks ettiradi. Bu bolaning aqliy faoliyati darajasi, uning rivojlanish xususiyatlari, uning ichki pozitsiyasi va o'zi haqidagi g'oyalari haqida gapiradi. Bolaning chizishi yoshga qarab o'zgaradi, bir necha bosqichlardan o'tadi. Bola oxirigisida haqiqatda ob'yektlar va hodisalarni tasvirlaydi. Bundan oldin, u rasmda bu narsalar haqidagi o'z fikrini va ularga bo'lgan munosabatini bildiradi. Bolalar rasmlari o'z-o'zidan va hissiy, ularning muallifi o'z tajribalarini tasvirlaydi. Shuning uchun yaqinlaringizning portretlari yoki bolalar tomonidan kuchli taassurot ostida yaratilgan narsalarning tasvirlari (masalan, hayvonot bog'iga tashrif buyurganingizdan keyin) juda muvaffaqiyatli bo'lishi mumkin.

O'ziga xosligiga qaramay, bolalar rasmlari "ichki qonunlarga" bo'ysunadi. Ko'pincha turli bolalar uchun umumiy bo'lgan grafik tasvirlar yoki naqshlar mavjud. Ko'pchilik o'z tengdoshlari mavzuning aniq tashqi belgilarisiz tasvirlamoqchi bo'lgan narsalarni tan olishadi.

Qizlar va o'g'il bolalar turlicha chizishadi: qizlar haqiqiy ob'yektlarni, o'g'il bolalar - ular o'rtasidagi munosabatlar va aloqalarni, dinamikani tasvirlaydi. Qizlar ko'proq hissiyotli, tafsilotlarga e'tiborli va ob'yektlarni tez-tez bezashadi; o'g'il bolalar asosiy yechimlarni topish, kompozitsiyani qurish va umumiy shaklni o'zgartirishni afzal ko'radilar. Qizlar rangni yaxshiroq ishlatishadi, o'g'il bolalar nuqtai nazardan foydalanadilar.

Bolalar rasmining rivojlanishi nimaga bog'liq? Chizmaning rivojlanishiga chizishning uchta asosiy komponenti ta'sir qiladi: vizual idrok etish, qo'l-ko'zni muvofiqlashtirish va grafik faoliyat. Eng muhim omil - ko'rish idroki. Bolaning chizmasi uning rivojlanish xususiyatlarini aks ettiradi, vizual tasvirning taqdimoti va uzatilishi unga bog'liq.

Rang bolalar tasviriy faoliyatida muhim o'rin tutadi. Rangdan foydalanish rivojlanishning ikkita xarakterli chizig'iga ega. *Birinchi*, rang bola xohishiga ko'ra ishlatiladi, ya'ni ob'yekt yoki uning tarkibiy qismlarini har qanday ranglar bilan bo'yash mumkin, bu ko'pincha haqiqiy rangga to'g'ri kelmaydi. Rivojlanishning *ikkinchi* qatori tasvirlangan ob'yektning haqiqiy rangi bilan bo'yalganligidan iborat. Ko'pincha bolalar rangni ob'yektning ajralmas xususiyati sifatida ishlatadilar va soyalarni uzatishni hisobga olmasdan, uni butunlay bo'yashga harakat qiladilar. Bu hodisani bolalar o'z idrokidan foydalanmay turib, kattalar so'zlaridan jismning rangi haqidagi bilimlardan foydalanishlari bilan izohlash mumkin (ms, quyosh sariq, o'tlar yashil va boshqalar). Bolaning chizgan rasmlarining xarakterli xususiyati shundaki, ular rang bilan tasvirlanganiga o'z munosabatini ifoda etadilar. Bolalar o'zlariga yoqadigan hamma narsalarni yorqin ranglarda tasvirleydilar, bezashga harakat qiladilar. Aksincha, ular "yoqtirmagan" narsalarini qorong'i (sovuq) ranglarda tasvirlashga harakat qilishadi. Rang bola tomonidan ham hissiy idrok etiladi va har bir bola tabiiyki, chizgan rasmini bezatish uchun foydalanadigan sevimli rangga ega. O'z navbatida bolalar chizgan rasmlarida qanday rangning ustun bo'lishi esa yana ular ruhiyati va xarakter xususiyatlari haqida ham bir qancha ma'lumotlarni beradi...

XULOSALAR:

Yuqoridagilarni umumlashtiradigan bo'lsak, shuni ta'kidlash kerakki, tasviriy faoliyat maktabgacha yosh bolasining ijtimoiy-psixologik rivojlanishiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Ushbu faoliyatda uning tasviriy faoliyati noaniq grafik tasviridan tushunarli bo'lgan haqiqiy ob'yekt tasviriga o'tadi. Rang bu vaziyatda muhim rol o'ynaydi, estetik tuyg'ular va idrokning rivojlanishiga ta'sir qiladi. Bularning barchasi boladan fikrlash va idrokni, muvaffaqiyatli natija uchun nima zarurligini tasviriy qobiliyatini rivojlantirishni talab qiladi.

ADABIYOTLAR:

1. Марина Озерова. О ДЕТСКОМ РИСОВАНИИ. Второе издание, дополненное. Москва. Издательство Студии Артемия Лебедева -2013
2. Комарова Т.С. Изобразительная деятельность в детском саду. – М.: МОЗАИКА-СИНТЕЗ, 2009.
3. Shamsiddinovich M. A. RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR TALABALAR MUSTAQIL TA'LIMINI TO'G'RI TASHKIL ETISH OMILI SIFATIDA: Musayev Ashurali Shamsiddinovich, Yangi asr universiteti o'qituvchisi //Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал. – 2023. – №. 1. – С. 309-313.
4. Musaev A. TECHNOLOGIES FOR ORGANIZING INDEPENDENT EDUCATION OF STUDENTS IN A DIGITAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT //International Bulletin of Applied Science and Technology. – 2023. – Т. 3. – №. 1. – С. 146-149.

5. Musaev A. TECHNOLOGIES FOR ORGANIZING INDEPENDENT EDUCATION OF STUDENTS IN A DIGITAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT //International Bulletin of Applied Science and Technology. – 2023. – Т. 3. – №. 1. – С. 146-149.

6. Мусаев А. Ш. РАҚАМЛИ ТАЪЛИМ МУҲИТИДА МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМНИ ДАСТУРИЙ ВОСИТАЛАР АСОСИДА ТАШКИЛ ЭТИШ //E Conference Zone. – 2022. – С. 125-128.

7. Мусаев А. Ш. ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИДА КОМПЕТЕНТЛИ МУТАХАССИС ТАЙЁРЛАШДА МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМНИНГ ЎЗИГА ХОС ҲУСУСИЯТЛАРИ //E Conference Zone. – 2022. – С. 115-117.

8. Irisbayeva Y. Using "Cluster" Method //Eastern European Scientific Journal. – 2018. – №. 6.

9. Irisbayeva Y. Future Educators Professional Readiness to Interact with Preschool Children //Eastern European Scientific Journal. – 2019. – №. 1.

10. Irisbayeva Y. PROFESSIONAL READINESS OF FUTURE EDUCATORS TO INTERACT WITH CHILDREN OF PRESCHOOL AGE //European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol. – 2019. – Т. 7. – №. 7.

11. O'tbosarovna I. Y. Improving the professional pedagogical preparation of students to interact with children's mechanisms //Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities. – 2022. – Т. 2. – №. 1.5 Pedagogical sciences.

12. Yo I. MULOQOT JARAYONIDA BOLA SHAXSINI RIJOVLANTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK JIHATLARI //Экономика и социум. – 2023. – №. 6-1 (109). – С. 165-169.

13. O'tbosarovna I. Y. Pedagogical opportunities for improving the readiness of students to interact with children //Confrencea. – 2022. – Т. 2. – №. 2. – С. 268-270.

14. Ирисбаева Ё. У. ТЕОРИЯ ДЕТСКОЙ ИГРЫ В ПЕДАГОГИКЕ И ПСИХОЛОГИИ //Человек в современном мире: пространство и возможности для личностного роста. – 2023. – С. 26-32.

15. Ирисбаева Ё. У. СВЯЗНАЯ РЕЧЬ-ГЛАВНОЕ ДОСТИЖЕНИЕ В РЕЧЕВОМ РАЗВИТИИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА //Экономика и социум. – 2021. – №. 10 (89). – С. 695-698.